

GRUSZKA (89) *sb f*

gruszka (87), **gruska** (1) [w rozważaniach ortograficznych JanNKar], **kruszka** (1); gruszka : kruszka *Mącz* (18 : 1).

sg *N* gruszka (15). ◇ *G* gruszki (8). ◇ *D* gruszce *FalZioł* (2), grusce (1) *CzechRozm.* ◇ *A* gruszkę (6). ◇ [I gruszką.] ◇ *L* gruszce (2) *FalZioł*, *RejFig*, gruszcze (1) *GlabGad*, grusce (1) *RejJóz.* ◇ *pl N* gruszki (28). ◇ *G* gruszek (9). ◇ *D* gruszkám (1). ◇ *A* gruszki (8). ◇ *I* gruszkami (2); -ami (1) *Mącz*, -ami (1) *BielKron.* ◇ *L* gruszk(a)ch (2). ◇ *du N* (*cum nm*) gruszce (2), grusce (1); gruszce *JanNKar* F 4; gruszce : grusce *JanNKarKoch* F3 (1 : 1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XIX w.*

1. *bot. Pirus communis L. (Rost); drzewo owocowe z podrodziny jabłkowych, grusza; pirus Mymer¹, Vulg, Mącz, Cn; pira FalZioł (16) : Mymer¹ 20; Pira. Gruźka. IEft drzewo domowe y lefne FalZioł III 23d, +6b, I 110b; Leop 2.Reg 5/23, 24; NA Gruźce iednemu fie żoná obiešlá RejFig Eev, Aa6; Mącz 3c.*

Zwrot: peryfr. »być na grusce« = *być powieszonym (1)*: *A tak iuż podz nieboże a [sprawą] fie Bogu Boć być iście na grufcze iestli nie na głogu RejJóz K2v.*

Zestawienia: »gruszka ogrodna« (1): *Pulvinulus, Gruźká ogrodna. Mącz 331b.*

»płonna gruszka« = *gruszka leśna; achras, pirus silvestris Cn (1)*: *Iáko płonne grufzki z láfu przeládzone lepłzy owoc rodzą SkarKaz 420b.*

»gruszka polna« [*szyk 1 : 1*] (2): *liśt ma podobny polney grufzce FalZioł I 114a, I 116c.*

Szereg: »jabłonki i kruszki; gruszka z jabłonią« (1; 1): *Gruźká z iáblonią z rozmowy/ Doieždźáły ná fie słowy: Iedná drugiey vřagáá/ Iźby gorłzy owoc miáá. BierEz L4v; Włzędzie po polu yáblonek y kruźek rozmáyitych náłzczepić. Mącz 387a.*

2. *Jadalny owoc gruszy; pirum Murm, BartBydż, Mącz, Cn; pira SienLek (66) : BierEz P [2 r.]; Murm 109; BartBydż 230b; w tich iabłufzkach fá iádrka iáko w grufzce FalZioł I 86c; Gruźki kamienifthe/ kwafney cierpności/ po obiedzie maią być iedzony FalZioł III 23d; Gruźki ktore zową gdule, piekącz tak ieśc po iedzeniu FalZioł V 64, II 1c, III 23d, 24a [2 r.], V 18b, 19a (13); GlabGad 15 [2 r.], 15v [3 r.], K8; RejFig Aa3v [3 r.], Cc4v; Bárnádyni go leczyli grubym chlebem/ tákieź pieczonymi grufzkami/ s czego począł puchnąć BielKron 397v; Turbinata pyra, Podługowáte kończyte grufzki. Mącz 470a, 69d, 70d, 79b, 233d, 264b, 334b, 470a; SienLek 253v, X2; BudNT Hhv; Oczko 27; GostGosp 130; Nieftety mnie/ ná złym czás tráfił/ ná iešień/ w ktorey iágody iuż pozbierano/ á rzadko fie co náleśc może: iáko grufzki po otrześieniu y kłofy po żniwie. SkarKaz)(3.*

W charakterystycznych połączeniach: *gruszka kamienista, pieczona (2), słodka, sucha.*

Przysłowia: *Czemu po grufzkach zdrowo picie á nie po iabłkach. Iáko pośpolicie mowią, po grufzce fie napić, á po iabłku miłą obłąpić. GlabGad 15v.*

A ia tefz przy łwym kościele Nie záłpię grufłki w popiele RejRozpr K2; Wierz mi że ten w popiele grufzki nie zániechał. RejWiz 74; Iź ten pan ná włzem godzyen/ Połpolitey Rzeczy/ Chociay grufzkę w popiele/ ma przedfię ná pieczy. RejZwierz 58v; Exactus in suo negotio. Pilen tego co náń włożono [spráwny/ Niezábaczi grufzki w popiele/ yáko w przjpowieści bywa mowiono. Mącz 6a, 444b; Nic náłz Mikołay nic/ bá nie zálezyć ten ná ftárośc grufzki w popiele. RejZwierc 274, 111v. [Ogótem 7 r.].

Ták iest / práwieś trefił grufce w wierzch. *CzechRozm* 57v.

Zwrot: »gruszki trząść« [szyk *zmienny*] (2): Iakom ia thego Cmyeczya sbyl gdy my szya wszyacz nyedal wskodzye naymyenyv moyem brzvmnyeny [!] Canyach/ gdy my gruskj napolu trzasz *ZapWar* 1524 nr 2299; *SkarŻyw* 80.

Wyrażenie: »jesienne gruszki« = *gruszki zwane babami* (1): *Autumnalia pyra*, *Yefienne grufzki*. *Mącz* 22a.

Zestawienia: »leśna gruszka« = *achras Calep* (2): Albo nátlucz leśnych iábłek y grufzek *SienLek* 101v; *Achras* — *ZimoŃtratki*, *grdulie*, *gniełky*, *liefnegrufzky*. *Calep* 17a.

»syrejskie gruszki« (1): *Syria pyra*, *Syreyskie grufzki*. *Mącz* 437c.

Szereg: »(jako) jabłko, (i, albo) gruszka; jabłko z gruszką« = *malum*, *pirum* *Mącz* [szyk 5 : 3] (7; 1): *MiechGlab* *4; Iábłká s grufzkámi wielmi ciężkie fą ku noŃzeniu bydlętóm. *Mącz* 313b, 295a, 365a, 395c; *SienLek* 101v; *SkarŻyw* 80; *Grufzki/ iábłká/ wiśnie/ śliwy/ to wŃzyftko porządnie fułzyć* *GostGosp* 122.

W przen (1) : Nufz łobole y inŃze *Kleinoti* wmaloni a wgrufzki łie obrocili *PaprUp* K2v.

Przen (2) :

a) *Łajno* (1) : Piefek mu w czapce leżąc/ też zoŃtáwił grufzkę. *RejFig* Bb8.

b) *Zestawienie*: »leśna gruszka« = *mała wartość, miernota* (1) : Są tyránnowie czyrwone iábłufzká/ *Z wirzchu nadobne we wnątrz leśna grufzká*. *RejZwierc* 226.

3. [*Rodzaj ozdobnego wisiora w kształcie gruszki*: w których jest zastawiony łańcuch złoty i pas z łańcuszkiem i z gruszką zawieszistą *InwMieszcz* 1575 nr 197, 1576 nr 211.]

4. [*Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej*: »wycza gruszka« = *prawdopodobnie Helianthus tuberosus L.*; *bulwa, słonecznik bulwiasty (roślina jadalna)*: *Wycza grufzká/ Apios*. *SienHerb* M#, E3#v.]

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (7) : *GostGosp* 167; mówiemy grufzká, nie grufká *JanNKar* F4, F4 [2 r.]; mówiem téz abo dwie grufce/ abo dwie grufzce *JanNKarKoch* F3.

ZCh